

Марина Іващенко, к. е. н.

Наталія Ізюмцева, к. е. н.

Харківський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи», Україна

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЧЕРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Maryna Ivashchenko, PhD in Economics

Nataliia Iziumtseva, PhD in Economics

*Kharkiv academic institute State Higher Education «Institution University of Banking»,
Ukraine*

ECONOMIC RELATIONS OF UKRAINE WITH THE COUNTRIES OF THE BLACK SEA ECONOMIC COOPERATION

The article considers main directions of economic cooperation of Ukraine with other countries of the Organization of Black Sea Economic Cooperation. The statistical data is given and analyzed the following forms of international economic relations between Ukraine and the BSEC countries, as: trade in goods and services, direct investment movement. The role of the main partner countries of Ukraine is substantiated. The main interests of the countries in the BSEC were revealed. The main areas of interaction between the BSEC countries are considered: agricultural production, financial and banking sector, cultural relations, customs procedures sector, education branch, energy sector, information and statistical exchange, health care, pharmaceutical segment, science and innovative technologies, common projects for small and medium entrepreneurship, tourism, trade and economic cooperation.

Keywords: Organization of the Black Sea Economic Cooperation, goods and services trading, direct investments, BSEC countries interactions.

Постановка проблеми. ОЧЕС є міжнародною організацією, яка об'єднує абсолютно різні за рівнем розвитку і спеціалізацією в міжнародному поділі праці країни: розвинені економіки, в тому числі країни Європейського Союзу, економіки, котрі залежать переважно від експорту сировини, а також цілий ряд економік, які досі не визначилися з моделлю свого розвитку. Крім того, для більшості країн ОЧЕС частка торгівлі з партнерами із цієї організації в загальних обсягах міжнародної торгівлі є незначною (як правило, товарообмін у рамках ОЧЕС не перевищує 10% від загального обсягу зовнішньоторговельного обороту). Виняток становлять лише Молдова (80%), Болгарія (30%), а також Росія й Україна (оскільки мають великі обсяги взаємної торгівлі)¹. Встановлення прямих зв'язків між Україною і сусідніми державами, залучення українських підприємств до розробки значних регіональних проектів, формування в різних областях і містах організаційних та комерційних структур створили підґрунтя для масштабного трансрегіонального співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для України досить гостро стоїть питання адаптації національної економіки до викликів глобалізації, що змушує нашу країну активізувати дії з розробки і реалізації такої моделі економічної інтеграції, що у перспективі

---

¹ Державна служба статистики України (2018). *Головна сторінка*. <<http://www.ukrstat.gov.ua>>. (2018, жовтень 29).

має сприяти поглибленню світо господарських зв'язків та покращенню макроекономічного стану. Дослідженню теоретико-методологічних питань економічної інтеграції і торговельного співробітництва України та ОЧЕС присвячені праці провідних учених-економістів, серед яких варто відзначити таких науковців, як Ю. Козак, Ю. Макогон, В. Новицький, Г. Перепелиця та багатьох інших.

Постановка завдання. Метою дослідження, проведеного в статті, є визначення на основі статистичних матеріалів особливостей економічних взаємовідносин України з іншими країнами – членами ОЧЕС. Крім того, слід визначити основні напрямки та перспективи співпраці України з країнами ОЧЕС.

Виклад основного матеріалу дослідження. В рамках ОЧЕС Україна бере активну участь в роботі допоміжних органів ОЧЕС, а також її інституцій – Парламентської асамблеї ЧЕС, Чорноморського банку торгівлі та розвитку та Міжнародного центру чорноморських досліджень. У контексті секторального економічного партнерства слід відзначити особливий інтерес України до таких сфер співробітництва як транспорт, економіка, енергетика, інформаційно-комунікаційні технології, туризм, боротьба із організованою злочинністю, подолання наслідків надзвичайних ситуацій, захисту навколишнього середовища, культурно-гуманітарна сфера тощо.

Ключовою відмінністю ОЧЕС від інших регіональних інтеграційних угруповань є те, що ця організація сконцентрована цілком і повністю на економічному аспекті інтеграції, залишаючи поза увагою сфери політики і оборони. Зокрема, це пов'язано з тим, що низка країн має взаємні територіальні претензії. Проте економічні інтереси, чорноморська ідентичність надають позитивну об'єднуючу дію на стосунки цих держав. Крім того, в основу майбутньої діяльності було поставлено не торговельну, а виробничу співпрацю.

На даний момент торгові взаємовідносини між Україною та іншими країнами – членами ОЧЕС відбуваються в досить невеликих обсягах (табл. 1, табл. 2)¹.

З даних таблиці видно, що майже чверть українського експорту припадає саме на країни ОЧЕС, причому майже з усіма країнами (крім Азербайджану, Греції, Росії) має місце додатне сальдо. Якщо порівнювати зміни обсягів експорту та імпорту у 2017 році у порівнянні з 2018, то збільшення обох показників має місце по всіх країнам, за виключенням Албанії. Але приріст імпорту відбувався більшими темпами, через що Україна має від'ємне сальдо у підсумку. Молдова, Румунія, Росія, Туреччина та Болгарія є найбільшими покупцями українського експорту, на ці 5 країн припадає 87 % експорту від усіх країн ОЧЕС. При чому на Росію припадає 40 % українського експорту серед країн ОЧЕС, але і 71 % імпорту в Україну від країн ОЧЕС також приходиться на Росію, через що найбільшу частку від'ємного сальдо Україна отримує через торгівлю з цією країною.

Відносини імпорту ж України з країнами ОЧЕС складаються таким чином. Найбільшими українськими імпортерами є Азербайджан, Росія, Румунія, Туреччина.

Згідно з даними таблиці, на експорт послуг до країн ОЧЕС припадає більше, ніж третина загального обсягу українського експорту послуг і більше, ніж шоста частина імпорту. У порівнянні з 2016 роком, у 2017 році скоротився експорт послуг майже до усіх країн ОЧЕС, крім Албанії, Румунії, Росії та Сербії. В свою чергу імпорт послуг переважно зріс, окрім Болгарії, Вірменії, Молдови, Росії.

Отже, що стосується торгівлі, подальшим напрямком співпраці України та інших країн – учасниць ОЧЕС є поглиблення лібералізації торгівлі у регіоні Чорного моря та формування певного логістичного та економічного хаба між Азією, Європою та Африкою².

¹ Складено за: Державна служба статистики України (2018). *Головна сторінка*. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2018, жовтень 29).

² Урядовий портал (2018). Україна формує з ОЧЕС економічний хаб між Азією, Європою та Африкою – Кубів <<https://www.kmu.gov.ua/ua/news/stepan-kubiv-zustrivnya-z-generalnim-sekretarem-oches-majklom-hristidesom>>. (2018, жовтень 29).

Таблиця 1

**Обсяги експорту – імпорту товарів України з країнами – членами ОЧЕС
у 2016-2017 роках, дол. США**

Країна	2017 рік			2016 рік		
	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Сальдо, тис. дол. США	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Сальдо, тис. дол. США
Азербайджан	354777,3	417316,1	-62538,8	247979,6	39736,9	208242,6
Албанія	19518,0	5724,5	13793,5	25829,6	3780,8	22048,8
Болгарія	429904,9	189925,8	239979,1	418193,3	172873,8	245319,4
Вірменія	105147,9	10865,0	94282,9	88924,5	8216,1	80708,4
Греція	196815,5	244279,3	-47463,8	159123,2	233560,4	-74437,2
Грузія	420940,3	82800,3	338140,0	390820,4	65795,5	325024,9
Молдова	707601,9	106715,6	600886,3	481145,4	47623,2	433522,2
Росія	3936628,9	7201805,8	-3265177,0	3592917,9	5149313,5	-1556395,6
Румунія	841808,5	458014,0	383794,4	716981,4	380744,6	336236,8
Сербія	170867,1	132429,3	38437,8	156132,5	106506,9	49625,6
Туреччина	2518581,8	1262612,7	1255969,1	2049064,9	1098551,6	950513,4
Всього:	9702592,1	10112488,4	-409896,3	8327112,7	7306703,3	812166,7
Частка в загальному обсягу торгівлі товарами, %	22,2	19,5		22,2	14,7	

(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, без частини зони проведення антитерористичної операції)

Таблиця 2

**Обсяги експорту – імпорту послуг України з країнами – членами ОЧЕС
у 2016-2017 роках, дол. США**

Країна	2017 рік			2016 рік		
	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Сальдо, тис. дол. США	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Сальдо, тис. дол. США
Азербайд-жан	26265,9	5346,4	20919,5	27965,2	4620,3	23344,9
Албанія	602,3	512,7	89,5	-	-	-
Болгарія	18672,9	11525,4	7147,5	26871,9	20152,6	6719,4
Вірменія	11053,1	1596,6	9456,6	12872,9	7686,8	5186,1
Греція	24129,6	26524,4	-2394,8	27268,6	20445,0	6823,6
Грузія	31465,2	30732,4	732,9	46421,0	23588,0	22833,0
Молдова	39052,0	31714,1	7337,8	75141,2	181303,2	-106162,0
Росія	3404255,2	424275,0	2979980,2	3094049,2	497535,1	2596514,1
Румунія	70137,0	26249,9	43887,1	56515,5	8046,3	48469,3
Сербія	13427,8	2302,8	11125,0	12199,0	1170,5	11028,5
Туреччина	164334,4	357463,5	-193129,0	172290,7	262362,6	-90071,9
Всього:	3803395	918243,2	2885152	3551595	1026910	2524685
Частка в загальному обсягу торгівлі послугами, %	36,4	17,1		36,9	19,4	

(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, без частини зони проведення антитерористичної операції)

Між Україною та країнами ОЧЕС існує рух прямих інвестицій, обсяги та географічна структура яких представлена в таблиці 3¹.

Таблиця 3

**Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн ОЧЕС
в економіці України (2016-2017)**

Країна	2017 рік			2016 рік		
	В Україну, млн. дол. США	З України, млн. дол. США	Сальдо, млн. дол. США	В Україну, млн. дол. США	З України, млн. дол. США	Сальдо, млн. дол. США
Азербайджан	216,3	-	216,3	189,4	-	189,4
Албанія	-	-	-	-	-	-
Болгарія	38,4	-	38,4	32,1	-	32,1
Вірменія	4,2	-	4,2	4,6	-	4,6
Греція	118,4	-	118,4	131,2	-	131,2
Грузія	2,9	1,7	1,2	4,6	1,4	3,2
Молдова	16,9	7,1	8,8	19,1	7,8	11,3
Росія	4 317,4	144,1	4173,3	3 036,9	122,8	2914,1
Румунія	19,3	-	19,3	20,2	-	20,2
Сербія	30,7	-	30,7	32,3	-	32,3
Туреччина	289,6	-	289,6	191,0	-	191,0
Всього:	5054,1	152,9	4900,2	3661,4	132	3529,4
Частка в загальному обсягу інвестицій, %	13,5	2,4		10,1	2,1	

(без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, без частини зони проведення антитерористичної операції)

З таблиці видно, що з більшістю країн ОЧЕС Україна має односторонні інвестиційні відносини, при чому інвестиції рухаються в Україну. Виключеннями є лише Грузія, Молдова та Росія, які також і приймають інвестиції з України. До того ж, питома вага руху капіталу з країнами ОЧЕС є для нашої країни вкрай незначною.

Що стосується інтересів країн, то вони є різними: Україна, Грузія та Туреччина надають особливе значення ОЧЕС як організації, яка підвищує їх статус в переговорах про майбутній можливий вступ до ЄС. Росія не ставить перед собою такі цілі, проте, як і інші учасники, зацікавлена в забезпеченні своєї участі в проектах, які стосуються розвитку спільного ринку енергоносіїв, транспортної інфраструктури, прикордонної співпраці і т.д.

Достатньо широкими є області взаємодії між країнами ОЧЕС. В цих проектах і Україна бере безпосередню участь².

1. Сільськогосподарське виробництво. В цій сфері співпраця країн ОЧЕС націлена на розширення міжнародного ринку торгівлі сільгосппродукцією, вдосконалення експортно-імпортних механізмів, посилення контролю за дотриманням продовольчої безпеки.

¹ Складено за: Державна служба статистики України (2018). *Головна сторінка*. <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2018, жовтень 29).

² Organization of Black Sea Economic Cooperation (2018). *Homepage*. <<http://www.bsec-organization.org>>. (2018, жовтень, 29).

2. Фінансово-банківський сектор. Тут є сенс визначати основні напрямки та комплекс заходів зі співробітництва в галузі фінансів і надання банківських послуг, які сприяють розвитку торгово-економічного партнерства між країнами ОЧЕС.

3. Культурні зв'язки між країнами ОЧЕС базуються на прийнятих заявах, пропозиціях щодо здійснення проектів, що розвивають культурний взаємообмін між країнами регіону.

4. Співпраця в секторі митних процедур здійснюється на основі прийнятих концептуальних документів, які сприяють введенню єдиних стандартів спрощених і ефективних митних процедур, зміцнення митного потенціалу по боротьбі з контрабандою, терористичними загрозами, а також стимулювання розвитку регіональної торгівлі, гармонізації митних процедур перетину кордону.

5. Співпраця в галузі освіти націлена на налагодження ефективної роботи системи освіти з професійної підготовки, підвищення компетентності фахівців усіх галузей економіки.

6. Взаємодія в енергетичній галузі здійснюється в напрямку реалізації стандартів управління енергетичним комплексом, розвитку джерел відновлюваної енергії, методів підвищення енергоефективності, створення банку даних з енергетичних програм, безпечного і безперервного транспортування нафти і газу, іншим пріоритетним питанням щодо співпраці, що забезпечує енергетичну безпеку учасників Організації.

7. Інформаційний та статистичний обмін базується на узгодженні і обміні інформацією, статистичними відомостями заради забезпечення структурних підрозділів ОЧЕС порівнянної за часом інформацією.

8. Питання охорони здоров'я, фармацевтичного сегменту і забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя в країнах-членах Чорноморського регіону включають проведення профілактичних заходів, спрямованих на попередження інфекційних захворювань і недопущення поширення особливо небезпечних інфекційних захворювань.

9. Спільна робота в області науки та інноваційних технологій сприяє співпраці країн ОЧЕС в галузі наукових і комунікаційних технологій, формуванню науково-технічного потенціалу та дослідницької інфраструктури, координації спільних науково-дослідних проектів і програм з міжнародними організаціями тощо.

10. Спільні проекти для малого та середнього підприємництва націлені на створення сприятливого бізнес-середовища, сприяння розвитку підприємництва, збільшення ролі жінок, зайнятих підприємництвом.

11. Співпраця в галузі туризму сприяє популяризації відпочинку в країнах Причорномор'я, розвитку нових туристичних маршрутів, бальнеологічному лікуванні і курортному відпочинку.

12. Торговельно-економічне співробітництво сприяє просуванню, розвитку регіональних торгових зв'язків і приваблює інвесторів.

Останнє головування України в ОЧЕС проходило з 01 липня по 31 грудня 2017 року та було спрямоване як на підвищення ефективності та забезпечення поточної діяльності Організації, так і на реалізацію завдань і інтересів, пріоритетних для України, у першу чергу щодо розвитку економічного співробітництва в умовах безпекової кризи в регіоні, пов'язаної з російською агресією.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, щоб мати максимальний позитивний ефект від участі у причорноморському співробітництві, Україні необхідно приділити увагу таким питанням.

1. Ініціювати створення режиму вільного руху факторів виробництва стимулюватиме розвиток економічних контактів, обсяги міжнародних економічних відносин, що сприятливо відобразиться на платіжних балансах країн – учасниць ОЧЕС.

2. Сформувати інфраструктуру бізнесу з країнами – учасницями ОЧЕС: мережі банків і ділових центрів, модернізувати та створити нові сучасні транспортні комунікації, транспортно-перевантажувальні й складські технології;

3. Сприяти залученню інвестицій в розвиток енергетичного сектору, зокрема в проекти з відновлюваної енергетики; налагодити співробітництво у розвитку української паливно-сировинної бази.

4. Ініціювати створення низки міжнародних домовленостей з приводу охорони та зваженого використання біологічних, мінеральних та водних ресурсів Чорного моря.

5. Для використання потенціалу розвитку агропромислового комплексу, сприяти розширенню торгівлі українськими сільгосптоварами.

6. Залучати бізнес країн Причорномор'я до процесів приватизації українських підприємств, ведення підприємницької діяльності.

7. Переглянути та спростити митне регулювання з країнами ОЧЕС, ініціювати уніфікацію митної системи країн регіону.

У регіоні між країнами існують глибокі протиріччя та проблеми, як економічного, так і політичного характеру, тому у перспективі такі економічні взаємодії мають певні труднощі. Країни ОЧЕС мають різні інтеграційні інтереси та мають різні погляди на майбутній розвиток регіону. Виходячи з цього, стосунки України з країнами ОЧЕС є важливим економічним та політичним прецедентом у розбудові регіональної системи безпеки та співробітництва.

References:

1. State Statistics Service of Ukraine (2018). *Homepage* <<http://www.ukrstat.gov.ua>> (2018, October, 29). [in Ukrainian].
2. Government portal (2018). *Ukrayina formuye z OCHES ekonomichny`j hab mizh Aziyeyu, Yevropoyu ta Afrykoyu – Kubiv* [Ukraine forms an economic hub between the Asia, Europe and Africa – the Cubes with the BSEC] <<https://www.kmu.gov.ua/ua/news/stepan-kubiv-zustrivsyaz-generalnim-sekretarem-oches-majklom-hristidesom>> (2018, October, 29). [in Ukrainian].
3. Organization of Black Sea Economic Cooperation (2018). *Homepage*. <<http://www.bsec-organization.org>>. (2018, October, 29). [in English].